

İzzeddin Keykâvus zamanında ekonomik gelişmeye paralel olarak çok sayıda medrese, kervansaray ve hastahane inşa edilmiştir. Bunlardan Sivas'taki dârüşşifânın (dârü's-sihha) günümüze ulaşan vakfiyesine göre tesis aynı zamanda bir tıp mektebi olarak da hizmet vermekte, burada tabipler, cerrahlar ve göz hekimleri çalışmaktaydı. 614 (1217) yılında inşa edilen dârüşşifânın vakıfları arasında Sivas'ta yetmiş dükkân, Ereğli'de de otuz dükkânla birçok köy bulunmaktaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XII, 314-337, 342, 347-350, 354; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/2, s. 593, 598; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, III, 168-169, 176, 179, 181, 183, 188, 213; İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye*, s. 38, 58, 82, 93, 111-199, 269; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürûb*, III, bk. İndeks; IV, 29-30, 156; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-aḥbâr*, bk. İndeks; *Târîh-i Âli Selçuk* (nşr. ve trc. Feridun Nafiz Uzlu), Ankara 1952, s. 28-29; Niğdeli Kadı Ahmed, *el-veledü's-sefîk*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4519, s. 295, 306; İsmâil Galib, *Takvîm-i Meskûkât-i Selçukiyye*, İstanbul 1309, s. 22-25; Ahmed Tevhid, *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, İstanbul 1321; a.m.f., "Antalya Surlan Kitâbeleri", *TTEM*, XV/86 (1341), s. 166-169; Halil Edhem [Eldem], *Kayseriye Şehri*, İstanbul 1334, s. 33-40; Ridvan Nâfiz [Ergüder] – İsmâil Hakkı [Uzunçarşılı], *Sivas Şehri*, İstanbul 1346/1928, s. 49, 101-106; A. Süheyl Ünver, *Selçuk Tabâbeti*, Ankara 1940, s. 56-60; Osman Turan, *Türkiye Selçukluların Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1958, bk. İndeks; a.m.f., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, bk. İndeks; a.m.f., "Selçuklular Zamanında Sivas", *DTCFD*, IX/4 (1951), s. 449, 452; a.m.f., "Keykâvus I.", *İA*, VI, 631-642; Cl. Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, bk. İndeks; a.m.f., "Kaykâvus", *EP* (İng.), IV, 813; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara 1997; Şakir Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular'a Ait Tarihi Eserler", *Türk Tarihi, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi*, sy. 5, Ankara 1949, s. 120-131, 142; Gönül Cantay, "Sivas I. İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı", *Erdem*, IX/27, Ankara 1997, s. 975-980.

FARUK SÜMER

KEYKÂVUS I DÂRÜŞŞİFÂSİ

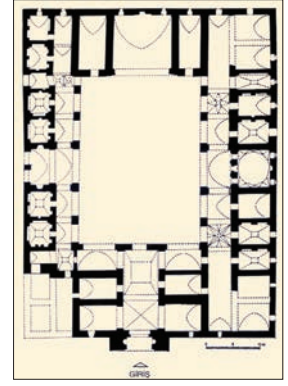
Sivas'ta Selçuklu Sultanı
I. İzzeddin Keykâvus'un yaptırdığı
dârüşşifâ.

Şehrin merkezinde Dârülhadis Medresesi (Çifte Minareli Medrese) karşısında yer alan yapının Selçuklu sülûsüyle yazılmış kapı kitâbesinden 614 (1217) yılında I. İzzeddin Keykâvus tarafından inşa ettirildiği öğrenilmektedir.

Dârüşşifâ, uzun ekseni doğu-batı yönünde olmak üzere planlanmış olup açık avlulu, revaklı ve üç eyvanlı olarak düzen-

lenmiştir. Yapı 61.90 × 46.80 m. ölçüsünde bir alanı kaplar. 30.80 × 22.40 m. ölçüsündeki avlu kuzeybatı ve güney yönde revakla çevrilidir. Giriş hariç diğer üç yönde yer alan eyvanların arasında farklı boyutlarda odalar bulunmaktadır. Eyvanlardan güneyde bulunan I. İzzeddin Keykâvus'un ölümü üzerine kümbet haline getirilmiştir. Revak altına açılan eyvanın önü bir kapı ve iki pencereye sahip bir duvarla kapatılmış, üzeri de ongen kasnaklı içten kubbe, dıştan külâhla örtülmüştür. Cephedeki kitâbe 617 (1220) tarihli olup eyvanın kümbet haline dönüştürüldüğü yılı belirtir. Kuzey eyvanı ise eyvan duvarındaki simetrik, Bursa kemerli iki açıklıkla günümüzde mevcut olmayan birimlerle ilişkiyi sağlar. Ana eyvan (dershane) 9.90 m. açıklığında bir kemerle avluya doğrudan açılır. Ana eyvanın doğu duvarında bir niş ve iki tarafında sonradan örülmüş pencereler yer alır.

Yapının planında ilginç bir durum ise ana eyvanın kuzey ve güneyinde avlunun iki yanındaki revakların devam etmesidir. Bu hacimlere iki yanda ikişer mekân açılır. Güney revakı, yapının güneybatı köşesindeki mekânlar içinde bir dikdörtgen sahn olur. Bu sahna taçkapının sağında yer alan iki mekân açılmaktadır. Yapının kuzey revakı, batı ve doğuda birer tonozlu geçit, mevcut yapıya bağlı olan birimlerin sıralandığı bir koridorla bağlantıyı sağlamaktaydı. Yapılan kazılarda planı çıkarılabilen kuzeydeki kanat mevcut mekânların gerisinde bir koridora açılan mekânlardan (dokuz oda) ibaretti. Bu yönde ikinci bir avlulu binanın varlığı üzerinde görüşler de bulunmaktadır (Çetintaş, *Sivas Dârüşşifâsı*, tür.yer.; Sözen, s. 90-93).

Keykâvus
Dârüşşifâsı'nın
planı

Dârüşşifâ yapısı harap durumdayken son yıllarda yapılan restorasyonlarla kurtarılmıştır. Dârüşşifânın 54.65 m. uzunluğundaki batı (ana) cephesi muntazam kesme taştan inşa edilmiş olup genişliği 10.75 m. olan taçkapı cepheye hâkim durumdadır. Taçkapı cephe yüksekliğini 1/3 oranında aşmakta, yapı malzemesi olan taş profilli bordürle üç yönde sınırlanmaktadır.

Yapının güney cephesinde altta bir sıra yuvarlak kemerli pencere, üstte bir sıra mazgal, bir sıra çörtlen yer almaktadır. Taş kaide üzerine tuğladan ongen kasnaklı, külâhlı kümbet bu cepheyi aşan tek hacimdir. Yapının kuzey cephesi, bu kattanaki mekânların yıkılmasından ve çeşitli tahribattan sonra oluşmuştur.

Dârüşşifâda avlu cephesi, kalın kare pâyeler üzerindeki kademeli kemerler ve kemer yüzeyleri arasında yer alan küçük pencerelerle dikey hatların ağır bastığı bir ifade taşır. Revakların gerisinde kümbet mekânının önemini yansıtan cephesinin ihtişamı üstte de devam eder.

Yapıda kümbet hariç bütün mekân ve hacimler tuğla tonoz örtü sistemine sahiptir. Cepheye hâkim olan taçkapı taş süslemenin anıtsal örneklerini taşımakta, iki yan yüzeylerde Bursa kemeriyle kavranan mukarnas kavsaralı birer niş bulunmaktadır. Nişlerin üzerindeki yüzeylerde geometrik geçme süsleme örnekleri yer alır. Yay kemerli geniş açıklığın üstünde üç yönde dolanan kitâbe kuşağı bulunur. Üstte kemer boşluklarında kabartma olarak birer pars figürü kalıntı halinde görülmektedir. Taçkapının dış bordürleri ise geometrik geçme kompozisyonlar halindedir.

Dârüşşifânın avlu cephelerindeki süslemeler, ana eyvanın sivri kemerini dolanan bitkisel bezemeli bordürle iki yandaki geometrik geçmeli bordür olarak görülmektedir. Yüksek kabartma biçiminde iki

Keykâvus Dârüşşifâsı ana eyvanından avlunun görünüşü

KEYKÂVUS I DÂRÜŞŞİFÂSİ

insan başı ise ay ve güneşi temsil etmektedir. Kuzey eyvanda duvar dokusundaki derz yüzeylerinde dekoratif bezeme bulunmaktadır.

Yapının içindeki çini süsleme başlı başına önem taşır. Türbe haline getirilen güney eyvanın cephesi tamamen tuğla ve firûze, patlıcan moru çinilerle meydana getirilmiş çeşitli kompozisyonlarla kaplanmıştır. Geometrik kompozisyonların ağırlıkta olduğu yapıda kazıma tekniğiyle yapılmış iki küçük kartuş içinde ustanın Merendli olduğu belirtilmiştir.

Bu cephe geniş, sağır bir kemerle belirtilmiş, kemerin üst yüzeyi firûze sırlı tuğlalarla kızkılkahve renginde pişmiş tuğlalardan "Allah, Muhammed" yazılarıyla bezenmiştir. Bunun altında koyu mavi zemin üzerine beyaz kabartma harflerle türbenin tarihini veren nesih yazı yer alır. Bunun altındaki cephe ortada kapı, iki yanda birer pencere ile bölümlenmiş ve bütün yüzeyler mozaik çini tekniğinde çeşitli bezemelere sahip olarak gerçekleştirilmiştir. Türbede çini kaplanmış lahitlerle bezemeli bir taş mihrap yer alır. Dârüşşifâda taş süsleme yanında en güzel şekilde türbede ifadesini bulan çini ve tuğla süslemeler türbenin ongen yüksek kasnağında da tekrarlanmıştır.

Günümüze ulaşan vakfiyesine göre bir tıp mektebi olarak da hizmet veren dâ-

rüşşifânın (dârü's-sihha) vakıfları arasında Sivas'ta yetmiş dükkân, Ereğli'de otuz dükkânla birçok köy bulunmaktaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi* (trc. M. Nuri Gençosman – F. N. Uzluk), Ankara 1941, s. 82-83; İsmail Hakkı [Uzunçarşılı] – Rıdvan Nâfiz [Ergüder], *Sivas Şehri*, İstanbul 1346/1928, s. 101 vd.; A. Süheyl Ünver, "Sur l'histoire des hôpitaux en Turquie du moyen âge jusqu'au XVII siècle", *Neuvième congrès international d'histoire de la médecine*, Bucureşti 1932, s. 263-278; A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, Paris 1934, II, 183-188, IV. XXXV-XXXVIII; Sedat Çetintaş, *Sivas Darüşşifası*, İstanbul 1953; a.mlf., "Sivas Darüşşifasında Yapılan Hafriyat", *TTK Belleten*, III/9 (1939), s. 61-67; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1970, I, 90-101; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 144-147; a.mlf., *Türk Sanatı II*, Ankara 1990, s. 226-229; Orhan Cezmi Tunçer, *Anadolu Kümbetleri*, Ankara 1986, I, 232-236; Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1986, s. 36-40; Ara Altun, *Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahalları İçin Bir Özet*, İstanbul 1988, s. 55; Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara 1992, s. 45-50; Hakkı Önkol, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996, s. 383-390; M. Cevdet, "Sivas Darüşşifası Vakfiyesi ve Tercümesi", I (1938), s. 35-38.

▲ GÖNÜL CANTAY

KEYKÂVUS II

(ö. 677/1278-79)

Anadolu Selçuklu sultanı
(1246-1249 müstakil,
1249-1262 müşterek saltanat).

Muhtemelen 633'te (1235) doğdu. II. Gıyâseddin Keyhusrev'in büyük oğludur. Annesi Berdûliye Hatun bir Rum papazının kızıdır. II. Gıyâseddin Keyhusrev, üç oğlundan annesi Gürcü prensesi olan en küçüğünü Alâeddin Keykubad'ı veliaht ilân etmişti. Ancak devlet adamları siyasi geleneğe uyarak II. Gıyâseddin'in ölümü esnasında Borgulu (Uluborlu) meliki bulunan İzzeddin Keykâvus'u Akşehir'in Altuntaş köyünde sultan ilân ettiler (643/1246). Tahtın iki yanındaki kürsülere de kardeşleri IV. Kılıcarşlan ile Alâeddin Keykubad'ı oturtular. Daha sonra Keykâvus Konya'da tekrar tahta çıkarılarak hükümdarlığı ilân edildi. Bu sırada Moğol elçileri gelip aldıkları emir üzerine Güyük Han'ın İlhanlı tahtına cülûsu için toplanacak büyük kurultayda Selçuklu sultanının hazır bulunmasını istediler. Sultanın yerine kardeşi IV. Kılıcarşlan'ın gönderilmesine karar verildi.

İran kökenli Vezir Şemseddin İsfahânî, yeni hükümdar zamanında da geniş yet-

kilerle makamında kalmak isteyince bazı beyler kendisine tepki gösterdi. Daha önce nüfuzunu arttırmak için Keykâvus'un annesiyle evlenen Şemseddin İsfahânî'nin bu hareketi hânedana karşı saygısızlık sayılarak hoş karşılanmamış. Beylerbeyi Şerefeddin Mahmud bundan dolayı isyan etmişti (644/1247). Buna rağmen vezir iki yıl devleti bir hükümdar gibi yönetmeye devam etti.

Türk Ahmed adıyla tanınan birinin 647'de (1249) uç yörelerinde devlete karşı başlattığı büyük isyan zorlukla bastırıldı. Bu sırada IV. Kılıcarşlan'ın Moğolistan'dan Güyük Han'ın verdiği bir yarlıkla döndüğü haberi geldi. Yarlıkta İzzeddin Keykâvus ile Vezir Şemseddin İsfahânî'nin azledildiği, sultanlığa Rükneddin Kılıcarşlan'ın, vezirliğe de atabegi Bahâeddin Tercüman'ın tayin edildiği bildiriliyordu. Sivas'ta sultanlığını ilân eden Kılıcarşlan'ı Erzincan, Diyarbakir, Malatya, Harput ve Kayseri şehirleri de tanıdı. Keykâvus'u yanına alıp Akdeniz kıyısında bir kaleye saklanmak isteyen Şemseddin İsfahânî yakalanıp öldürüldü (Zilhicce 646 / Mart 1249).

Emir Celâeddin Karatay, buhranı önlemek için Rükneddin Kılıcarşlan ile Alâeddin Keykubad'ı ağabeyleri İzzeddin Keykâvus ile birlikte sultan ilân etmek istiyordu. Bu maksatla Konya-Aksaray arasındaki Kılıcarşlan Kervansaray'ında buluşulması kararlaştırıldı. Ancak Kılıcarşlan'ın kumandanları bu sırada savaş çıkardılar. Kılıcarşlan esir alındı, veziri Cemâleddin Hutentî öldürüldü (1 Rebîülevvel 647 / 14 Haziran 1249). Bununla birlikte Celâleddin Karatay üç kardeşi sultanlık tahtına çıkarmayı başardı. Üçü adına hutbe okunup para kestirildi ve kitâbeler yazıldı. Böylece Celâleddin Karatay'ın gayretleriyle Selçuklu Devleti'nin birliği sağlandı.

Bu dönemde Moğollar, Selçuklu idarecilerinin kendilerinden korktuklarını anladıkları için onlardan en geniş ölçüde faydalanma yoluna gittiler. Selçuklular'dan aldığı vergi ve hediyeleri arttırmak isteyen Batu Han'a Tuğrâi Mahmud başkanlığında bir elçi heyeti gönderildi. Elçiler Batu Han'a ve devlet erkânına değerli armağanlar götürerek kendilerinin yüksek mevkilere tayinlerini sağladılar.

Batu Han'dan sultana hükümdarlık alâmeti olarak hil'at, ok ve yay getiren heyet döndükten kısa bir süre sonra mevki mücadeleleri başladı. Bu esnada Moğol elçileri gelerek İzzeddin Keykâvus'un,

İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin kapısından bir detay

